

Återträffen

Foto: Felix Odell

Tjugo år efter att de gått ut nian samlas en skolklass för återträff. Det är fint dukat och förväntningarna är höga. Men alla har kanske inte bara fina minnen av skoltiden? Anna Odells [Återträffen](#) är en film som rör sig i gränslandet mellan det dokumentära och det fiktiva. Den handlar om mobbing, maktstrukturer och det sociala spel som såväl barn som vuxna ingår i. Vem bär skulden när ett barn behandlas illa av andra barn? Finns det en preskriptionstid för illdåd begångna i barndomen? Och kan man försonas med sitt förflutna genom att hämnas på sina gamla fiender?

Rek. för gymnasiet

EN FILMHANDLEDNING AV MIRIAM VON SCHANTZ

Om filmens form

Konstnären Anna Odell har berättat att idén till *Återträffen* kom när hon fick reda på att hennes gamla klass hade haft återträff men inte bjudit henne.

Filmen består av två delar, separerade av ett mellanspel. I del ett åter-

skapas återträffen så som Anna Odell tänker sig att den kunde ha genomförts om hon hade blivit bjuden. Det är alltså inte en rekonstruktion av verkliga händelser utan följer ett manus som skrivits av filmskaparen och som iscensatts med hjälp av skådespelare.

Del två är en rekonstruktion av verkliga händelser. Här följer filmen fortfarande ett manus, men detta manus bygger på verkliga konversationer med verkliga personer. I efterhand har dessa rekonstruerats med hjälp av skådespelare.

Handling

Del ett: Talet.

I en festlokal dukas det upp för fest. Före detta klasskamrater anländer en efter en och stämningen är förväntansfull. Just som välkomstalet klingat ut anländer Anna. Lite förvånade hälsar de andra henne välkommen. en bit in i middagen håller Anna ett tal. Hon berättar att hon känt sig mobbad och utfryst under hela skoltiden. Efter talet återuppstår samtalen om vad man gjort och hur länge sedan det var man sågs. Anna sitter tyst och för sig själv.

Sedan håller en av kvällens värdar, Anders, ett tal. I det lyfts den goda gemenskapen i klassen fram. Knappt har han hunnit sätta sig ner förrän Anna, över applåderna, ger gensvar. "Hur kan vi ha så skilda uppfattningar om vår skoltid?" frågar hon. Nu börjar de andra bli irriterade och tycker att hon ska välja ett bättre tillfälle för sitt "terapiande". Men Anna ger sig inte. Hon vänder sig till klasskamraterna och konfronterar dem med det våld och de verbala påhopp hon fått utstå under nio års gemensam skoltid. Till slut leds hon ut i hallen för att lugna ner sig.

Utanför festlokalen diskuteras Anna och varför hon kommit. Rickard påstår att han kan lura henne att han

är kär i henne och slår vad om hundra kronor att han kommer att lyckas.

Rickard försöker få Anna att tro att han är på hennes sida men Anna verkar först inte övertygad. Trots det följer hon med honom in i lokalen där feststämningen är återställd. Medan shots delas ut skryter Rickard högt om att Nicklas är skyldig honom hundra spänn. När de andra pratar med varandra står Anna ensam igen.

Anna går och sätter sig vid ett bord där tre klasskamrater sitter. Genast lämnar alla bordet utom Lena. Anna påminner Lena om att de faktiskt brukade leka när de var barn trots att Lena vanligtvis valde bort henne om någon annan stod till förfogande. Lena blir upprörd, hon känner sig påhoppad och går gråtande iväg. Detta får bågaren att rinna över för de andra. Anders, som hittills inte ens hälsat på Anna, ställer sig emellan och kräver att Anna ska gå. När hon inte vill knuffas hon omkull av Erik. Nu är stämningen adrenalinstinn och när Anna kastar sitt glas med vin på en klasskamrat blir hon, under tumultartade former, utburen till gatan och en väntande taxi.

Mellanspel

Mellan del ett och två är det ett slags

mellanspel; en lång kameraåkning ovanpå vilken vi hör ljudet av Anna som ringer olika före detta klasskompisar. Hon berättar att hon håller på med en spelfilm och att hon gärna vill visa den för dem.

I en ateljé samtalar Anna med Rickard, den skådespelare som spelade "Rickard" i filmens första del. De diskuterar vad Anna hoppas på från mötet som är inbokad med klasskamraten Kristoffer. Anna är medveten om att det kan se ut som att hon bara vill ställa klassen till svars för hur de behandlade henne men deklarerar att hennes skäl till att söka upp dem är att utforska vad som händer när man gör vad man annars inte skulle göra. Om hon inte gjorde detta som ett konstprojekt skulle hon inte söka upp dem.

Del två: Möten

Den första klasskompisen som Anna träffar är Kristoffer. Tillsammans ser de filmen. Efteråt säger Anna att hon upplevde Kristoffer som en av de värsta killarna eftersom han hade så hög status i klassen och inte ingrep när hon blev mobbad.

I ateljén diskuterar Anna, Rickard och filmens producent hur hennes kontakt har tagits emot av klasskamra-

terna. På väggen hänger ett ark papper på vilket de olika klasskamraterna hänger uppnålade enligt ett hierarkiskt mönster. Anna har satt sig själv längst ner. Producenten menar att hon nog sitter högst upp nu, med tanke på att hon blivit rikskänd för sin konst och är den som gör filmen.

Anna fortsätter att kontakta klasskamraterna. I ateljén träffar hon Sanna och Linda. De är nervösa och skämtar om att det kanske är gift i smörgåsarna som Anna lagt fram. Efter att de sett filmen uppstår frågan vem som ansvarat för inbjudningarna till återträffen. Linda förnekar att det skulle ha varit hon.

Nästa möte är med Andreas. Han ”lägger sig platt” och är öppen för dialog, men på frågan vem som ansvarade för inbjudningarna till återträffen slår han ifrån sig. Han menar att det var Louise som skulle se till det.

Anna träffar Kristoffer igen. Han upplever att det inte blev så bra sist eftersom hennes bild av honom och hans egen bild är så olika. Att hon ser honom som en mobbare upplever han som ett misslyckande.

Anna kommer in i entrén till en byggnad och närmar sig Louise som ställs till svars varför Anna inte bjöds till återträffen. Louise nekar till att Anna inte skulle ha bjödits.

Anna och Rickard konfronterar Henrik utanför hans port. Han vill inte prata. Anna frågar honom om han kommer ihåg att han brukade mobba henne. Henrik rycker på axlarna. Eftersom de i hans mening aldrig haft en relation ser han inte varför de ska prata.

På en uteservering går Andreas fram till skådespelaren som spelar honom i del ett. De samtalar om det märkliga i att en skådespelare och hans karaktär möts i verkliga livet.

Filmen avslutas med en långsam, stigande flygökning över skolgården som först visar skolan, därefter skoltaket där Anna och Rickard sitter och slutligen Enskede villastad som omger skolan.

Sociala strukturer: att tilldelas en roll

Återträffen är en film om en återträff som aldrig inträffade och möten som därefter skedde. På så vis är det en film om samtida händelser även om de bygger på gammal historia. Filmen reflekterar över de roller vi får och ger varandra. Frågan ställs om de roller vi en gång hade sitter i för alltid, i alla fall i relation till dem vi utvecklade dem med?

När Anna vill placera sig själv längst ner på hierarkikartan i ateljén påtalar en av filmens producenter att hon nog i dag kan anses stå högst. Vem eller vad avgör egentligen vem som hamnar var på den hierarkiska stegen? Skillnaden mellan hur vi själva upplever oss och hur omvärlden upplever oss är ett genomgående tema i filmen. Anna Odell vänder på rollistan och sätter sig själv i rollen som marionettspelaren. Men de före detta klasskamraterna är motsträviga. Som vuxna vill de ”såklart” stå upp mot mobbing, men samtidigt vill de inte ta ansvar för sin egen roll i historisk och pågående mobbing. De är inte längre de barn de en gång var och känner inte igen sig i Annas berättelse.

Samtidigt blir de osäkra på sin egen livsberättelse genom det skådespel som Anna Odell iscensätter.

”Du var ju alltid så konstig”, säger en av klasskamraterna till Anna. Mobbing handlar om att peka ut den som uppfattas som annorlunda än kollektivet, men också om att stärka gemenskapen och likheten inom gruppen. Om kollektivet bestämmer vem som ska inkluderas och vem som ska exkluderas kan det vara svårt att se vem i gruppen som bär mest ansvar. I filmen är det inte bara den gamla skolklassen som visas fram som ett kollektiv – även filmens medarbetare presenteras som en kollektiv gemenskap. Och i stället för att håna eller slå så ger de klasskamraterna roller att spela, oavsett om de vill eller inte.

Mot slutet av filmen försöker Anna Odell få till stånd ett möte med Louise som hon tror är ansvarig för att hon aldrig bjöds till återträffen. Förvånat får Anna höra att Louise är övertygad om att Anna hatar henne. Louise uttrycker till och med ett omvänt förhållande där hon upplever det som att Anna aldrig tilltalat henne. Som klasskamraterna innan reagerat på Annas berättelse om dem, reagerar nu Anna på Louise berättelse om henne. Här blottlägger filmen hur olika vår egen bild av oss kan vara i jämförelse med andras bild av oss. Vad filmen belyser är hur en social hierarki fungerar och hur vi blir till genom andras ögon. Kort sagt: att en roll alltid är vad den är i relation till andra roller.

- Sociala roller skapas i relation till varandra, verkar filmen säga. Kamerans komposition, det vill säga bildens fokus, beståndsdelarnas placering och inramningen kan säga oss någonting om relationerna mellan de olika klasskamraterna och deras relation till Anna.

Efter Annas första tal, till exempel, visar kameran henne sittande i bildens mitt med hennes båda bordskamrater som nästan demonstrativt vänder sig bort ifrån henne. Här visar bildkompositionen att ingen, i alla fall inte öppet, vågar ställa sig på Annas sida. Trots att hon just påtalar att hon osynliggjordes under skoltiden så visar kameran att detta osynliggörande inte är någonting som ligger i en

förfluten tid. På vilka fler sätt kan bildens komposition i del ett hjälpa oss förstå hur klasskamraterna relaterar till Anna? Går det att se likheter och skillnader mellan del ett och del två?

- Under Annas tal under återträffen är det inte så mycket hennes uttryck som skapar filmens nerv som närbilderna på klasskamraternas reaktioner när hon berättar om mobbningen hon fick utstå. Hur kan frågor om sociala roller, ansvar och skuld förstås genom hur kameran väljer att representera klasskamraterna?

Ansvar: vem bär skulden för mobbning?

I filmen berättar Anna Odell om en mängd olika övergrepp och kränkningar som hon tvingats utstå under nio års skolgång. Hon upplever att vare sig man gav sig på henne med ord eller slag eller bara satt tyst, så var man del av klassens mobbningskultur. Att inte ingripa när man ser en orätt begås upplever Anna som nästan värre eftersom den tysta majoriteten låter det ske. Filmen relaterar tydligt till skolgången i

grundskolan och man kan fråga sig var de vuxna befann sig. Är det ett val att inte inkludera dem i berättelsen eller var de verkligen helt osynliga?

Barnvärlden kan ofta uppfattas som en parallell verklighet, vid sidan om vuxenvärlden och i *Återträffen* är det precis så den skildras. Däremot sker en glidning: de som då var barn är nu, när filmen utspelar sig, vuxna. Så även om de vuxna från skoltiden inte skildras så är det ändå de vuxnas ansvar som sätts i centrum. Visst var de "bara" barn när Anna utsattes för mobbning, men mobbningsmönstret verkar sitta i. Vuxenvärldens ansvar är på så sätt kärnan i filmen. Hur ska vi lära barnen att inte mobba om det är någonting vi själva ägnar oss åt?

Att mobbning handlar om ett osynliggörande av den andra, och att detta är någonting som även vuxenvärlden ägnar sig åt, blir synligt i filmen. Kan det anses som former av mobbning att inte svara när någon ringer och att inte bjuda in till en klassåterträff?

Anna verkar inte precis ha så trevligt i fantasin om återträffen men ändå vill hon se sig själv där. Kan man

se hennes närvaro där, och produktion av filmen i helhet, som ett sätt att ta sitt vuxenansvar för att ställa saker till rätta?

När Anna håller tal möts hon snart av irriterade utrop: "Det här är inte en plats för terapi, gå och terapia någon annanstans!". Klasskamraterna verkar tycka att det hon tar upp ligger så långt tillbaks i tiden att det inte berör dem längre och om hon har problem får hon själv gå i terapi. Frågan är hur länge det är rimligt att hålla någon ansvarig för hur man mår eller mådde?

- Hur länge har vi ansvar för de handlingar vi har begått? Finns det ett utgångsdatum, en preskriptionstid, för när frågor som skuld och ansvar inte längre gäller?
- Hur ser ens ansvar ut om man inte deltagit i mobbning eller orättvisor men vetat om det och stått tyst bredvid?
- Vilket ansvar tillkommer de vuxna respektive barnen? Är det samma eller är det olika?

• När Anna söker upp Henrik vid hans port frågar hon hur han skulle reagera om hans egen dotter blev mobbad. ”Hon är för stark för att bli mobbad”, är hans svar. Med det verkar han mena att man själv bär ansvar för det man utsätts för. Håller ni med om att ansvaret ligger både på den som utövar mobbning och den som utsätts? Varför, varför inte?

Berättelsen om verkligheten: fakta v/s fiktion

Att beskriva verkligheten är alltid att återge en berättelse (av många andra möjliga) om verkligheten. När Anna Odell skapar sin film skapar hon en berättelse om verkligheten. Filmens berättelse frågar oss vem som bär ansvar för att det blev som det blev. Men filmens ansvarsfråga är större än så. För det är en spelfilm om verkligheten. Trots det realistiska skådespeleriet så står vi åskådare inte bakom ett draperi i festlokalen eller i produktionslokalen och ser på. Vi ser på *en filmberättelse*.

Vems berättelse vi ser är en minst lika relevant fråga. Del ett skildrar ju inte hur klasskamraterna var mot henne utan Annas syn på sig själv i relation till gruppen. Genom att återkomma till frågor om hur berättelser skapas, inte minst genom att inkludera filmprocessen i manus, öppnar filmen upp för att det skulle kunna finnas andra berättelser. Och andra berättelser, dokumentära som fiktiva, påverkas av de val som berättaren gör. Både det som inkluderas likväl det som exkluderas bidrar på så sätt att forma berättelsen.

Eftersom den dokumentära kameran så länge ansetts kunna filma verkligheten som om den vore en tyst och stum åskådare blir det ett ställningstagande att inkludera ’varför’- och ’vem’-frågorna i filmen. Alltså frågor som ’varför gör jag den här filmen?’ och ’vem är jag som gör den här filmen?’.

När en filmskapare väljer att behandla verkliga händelser blir frågan om makt viktig eftersom det är filmskaparen som väljer vad som är med och inte. Det finns ett etiskt ansvar gentemot den verklighet som den dokumentära filmskaparen väljer att skildra. Därför har manus varit kontroversiella inom det dokumentära berättandet.

I *Återträffen* väljer Anna Odell att lägga ord i munnen på människor som

finns på riktigt. Del ett, som helt följer ett av henne skrivet manus, får verkliga personer att under alias säga det Anna Odell tror att de skulle ha sagt om de fått chansen. I del två är det samma verkliga personers egna ord som utgör manus för de skådespelare som spelar dem, men Anna Odell har fortfarande hela redigeringsmakten.

I filmen beskriver Anna hur hon upplevde sig fullkomligt maktlös under sina nio år i grundskolan. När hon gör ett filmprojekt av sin erfarenhet vänder maktfördelningen; nu är det hon som sitter på makten. I sina två möten med den gamla skolkamraten Kristoffer i del två uttrycker han gång på gång oro för hur han kommer att framstå. Å ena sidan uttrycker berättelsens utveckling i del ett att Anna upplever det som att maktbalansen kvarstår från att de var barn, å andra sidan är maktbalansen ovedersägligt omkullkastad i den i verkligheten förankrade del två.

- Vilket ansvar gentemot det verkliga tycker ni att en filmskapare har när hen filmar verkliga personer eller händelser? Kan hen hitta vad som helst om dem och kalla det ”spelfilm”?
- När en filmskapare väljer att visa en sida av verkligheten är det alltid en specifik berättelse bland många möjliga. I *Återträffen* är Anna Odell huvudperson. Filmkameran följer henne och perspektivet är hennes. Hur hade berättelsen kunnat se ut om Lena eller Kristoffer varit huvudperson? Om en lärare varit det?
- *Återträffen* problematiserar gränsdragningen mellan det fiktiva och det dokumentära. Är det viktigt för åskådaren att veta vad som hänt eller inte? Om vi leker med tanken att allt är fiktivt, det vill säga att Anna Odell aldrig blev mobbad och att hela filmen, som hon säger ”är spelfilm rakt igenom”, ändras då vår upplevelse och förståelse av filmen? Blir den bättre eller sämre? Vad är det som skulle vara annorlunda och varför i så fall?

Kameran som verklighetsproduktion

I mellanspelet som skiljer del ett från del två har Anna Odell ett samtal med Rickard om filmens syfte. Det är för att

hon gör en film av sina erfarenheter som hon kan ta steget att också konfrontera sina gamla plågoandar.

Filmkameran som verktyg för att närma sig verkligheten är på sätt och vis ett oöverskådligt ämne. Frågan om det inte är vad filmen som konstform alltid ägnat sig åt är befogad. Oavsett om det är för att förstå vad som har hänt eller skildra främmande världar så förhåller sig filmen alltid, genom filmaren och åskådarna, till verkligheten.

I en annan av årets mest uppmärksammade filmer, *The Act of Killing* (Joshua Oppenheimer, 2012) skapas en ny verklighet för indonesiska bödlar när de erbjuds göra en film om massmorden på kommunister på 60-talet.

Det är genom att de filmar sig själva när de rekonstruerar de illdåd de begick som de kommer till insikt om vad de faktiskt gjort och vilka de faktiskt är. Det är på så vis endast för att de använder kameran som verktyg som de förändras för alltid.

På liknande vis är det för att hon gör en film som Anna Odell kan skapa nya situationer i verkligheten där hon till slut får möjlighet att möta de som mobbat henne. Hon använder kameran, inte bara för att fantisera om vad som kunde ha hänt om hon blivit bjuden på återträffen, utan också för att skapa en ny verklighet.

Att använda film eller annan audiovisuell teknik för att skapa en verklighet som inte fanns tidigare är på sätt och vis något vi ägnar oss åt dagligen. Varje gång vi tar en bild eller filmar en sekvens med vår telefon skapar vi en form av verklighet genom

kameran, en medierad bild.

Ofta är detta ett innehåll som är skapat för att distribueras specifikt på vissa plattformar, alltså ett innehåll som inte skulle ha skapats om inte dessa platser att visa upp dem på fanns. Idag kan vi exempelvis själva snabbt distribuera rörliga bilder, exempelvis genom YouTube och Myspace, eller genom appar och sidor som Instagram eller Tumblr.

- När vi filmar eller fotograferar så sker det i olika syften. I vilken utsträckning skapar vi ett innehåll i syfte att distribuera på exempelvis Youtube, Facebook eller Instagram?
- Skiljer sig innehållet åt när vi skapar en film för en viss distributionsform än när vi 'fångar' en händelse som skulle hänt ändå?

Tips – Läs och se vidare

Om mobbing:

- För att läsa mer om mobbing och hitta användbara länkar, se UMO:s hemsida. UMO drivs av Stockholms landsting på uppdrag av alla Sveriges landsting:
<http://www.umo.se/Vald--krankningar/Mobbing/>
- På organisationen Friends hemsida finns en krönika om Återträffen;
<http://www.friends.se/press/nyhetsarkiv/atertraffen-gor-skillnad-i-kampen-mot-mobbing>

• Ruben Östlund är en svensk regissör som ofta behandlar frågor om sociala strukturer, mobbing och ansvar i såväl ungdoms- som vuxen-världen. Hans filmer leker också ofta med gränsöverskridningen mellan det dokumentära och det fiktiva inte minst genom filmens form. Se t ex *De Ofrivilliga* (2008), *Händelse vid bank* (kortfilm, 2010) och *Play* (2011).

Om filmen och verkligheten:

- Filmmagasinet Kino i Sveriges radio P1 behandlar i programmet "Hur mycket får man ljuga på film?" etiska överväganden när det gäller så kallade biopics, spelfilmer om verkliga personer:
<http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/249306?programid=3051>
- Mikael Marcimains spelfilm *Call girl* (2012) kritiserades för sin användning av verkliga personer och händelser och blev anmäld för förtal:
http://www.svd.se/kultur/understrecket/nar-fiktionen-smutskastar-verkligheten_7755698.svd
- Krönika om Instagrams myskverklighet;
<http://www.dn.se/kultur-noje/kronikor/catia-hultquist-om-man-ska-ga-efter-insta-kan-vi-alla-se-fram-emojannu-en-dag-i-paradiset/>
- Jonas Odell är en svensk filmkonstnär som använder dramatiserade

tecknade rekonstruktioner för att belysa hur vi kan förstå verkligheten genom filmerättandet.

Se t ex kortfilmerna *Lögner* (2008) och *Tussilago* (2010).

Om Anna Odell:

Anna Odell har utbildat sig på Gerlesborgskolan, Konstfack och Kungliga Konsthögskolan. Hon blev rikskänd med sitt kandidatexamensarbete från Konstfack 2009 som hette *Okänd, kvinna 2009-349701*. I detta rekonstruerade hon en psykos hos haft några år tidigare.

Projektet kritiserades för att det var oetiskt att använda riktiga människor som inte visste om att de var del av ett konstprojekt, när de trodde att de hjälpte en psykiskt sjuk människa från att begå självmord.

Återträffen är hennes första långfilm.

- Intervju med Anna Odell i Svenska dagbladet om den röda tråden i konstnärskapet och processen bakom *Återträffen*:
http://www.svd.se/kultur/anna-odell-att-ga-ut-med-mina-egna-kanslor-intresserar-mig-inte_8707478.svd
- Presentation av *Okänd, kvinna 2009-349701* inför en utställning på konststrummet Verkligheten (Umeå):
<http://verkligheten.net/2011/01/anna-odell-okand-kvinna-2009-349701/>

PRODUKTIONSUPPGIFTER

Sverige 2013

Producent: Mathilde Dedye

Manus & regi: Anna Odell

Foto: Ragna Jorming

Klippning: Kristin Grundström

Scenografi: Madeleine Norling & Eva Torsvall

Orginalmusik: Stefan Levin

Kostym: Madeleine Norling & Eva Torsvall

Medverkande:

Anna Odell - Anna

Anders Berg - Anders

Fredrik Meyer - Fredrik

Lena Mossegård - Lena

Kamila Benhamza - Camilla

Tekniska uppgifter:

Längd: 89 min

Censur: Tillåten från 11 år

Svensk premiär: 15 november 2013

Distribution: Triart Film AB, Rosenlundsgatan 36, 118 53 Stockholm, tel: 08-26 73 30, e-post: info@triart.se.

Observera:

Svenska Filminstitutet kan inte garantera att filmen finns i distribution sedan den har slutat visas på ordinarie biografrepertoar. Via länken www.sfi.se/filmdistribution kan ni lära er mer om hur man hittar och bokar film.

Redaktion:

Kaly Halkawt och Malena Janson, Svenska Filminstitutet, december 2013